

PALLAS-YLLÄSTUNTURIN KANSALLISPUISTO

Johdanto

Tervetuloa Pallastunturille, Suomen vanhimpaan luontokeskukseen! Pallastunturin luontokeskus sijaitsee Muonion kunnassa, Pallas-Yllästunturin kansallispuiston sydämessä.

Perusnäyttely Metsästä paljakalle ja kuvaesitys Elämää Pallas-Ounastunturilla (n.20 min) tutustuttavat sinut ja oppilaasi alueen luontoon, kasvi- ja eläinlajeihin, kulttuuriin ja alueen historiaan.

Luontokeskuksen läheisyydessä kulkevat reitit soveltuvat hyvin myös oppilasryhmille. **Taivas-, Laukukeron kierroksella (9 km)** huiputetaan kansallispuiston keroista korkein, Taivaskero, joka kohoa 807 metrin korkeuteen. Selkeällä säällä huipulta näkee aina Käsivarren suurtuntureille asti. **Palkaskeron kierrokselta (7 km)** avautuu kaunis näkymä Pallasjärvelle ja tunturijonoa ympäröiviin suo- ja metsämaihin. Kierroksen lopussa on kota tulentekopaikkoineen. Luontokeskukselta kodalle on matkaa vajaa kilometri. Helppokulkuisella **Vatukurun luontopolulla (3 km)** esitellään tunturiseudun elämää ja kulttuuria.

Tähän julkaisuun on koottu tehtäviä koululaisille. Opettaja, tutustu tehtäväpakettiin etukäteen ja tulosta omalle ryhmällesi soveltuvat tehtävät. Tehtävät voidaan purkaa joko luontokeskuksessa tai myöhemmin koulussa.

Tehtävät

1. Luontokeskuksen näyttelyt ja kuvaesitys, sivut 3–33
2. Vatukurun luontopolku, sivut 34–47
3. Poronhoitokulttuuri (Perehdy etukäteen!), sivut 48–58

Alueella on ohjelmapalveluyrityksiä, joissa voi tutustua poronhoitokulttuuriin. Tutustu Paliskuntain yhdistyksen kotisivuihin. Luontokeskukselta voi tiedustella esitystä poronhoitotöistä.

Tervetuloa

*Pallastunturin luontokeskus
Metsähallitus, Luontopalvelut
27.3.2014*

LUONTOKESKUKSEN NÄYTTELYT JA KUVAESITYS

Tehtävät:

Puronvarresta Paljakkaan

Tunturin Kuphesta

Elämää Pallastuntureilla- testaa tietosi

Elämää Pallas-Yllästuntureilla

Kansallispuistojen kertomaa

Kansallispuistomme eläimiä ja kasveja

Pallaksen Pulmusen pulmat

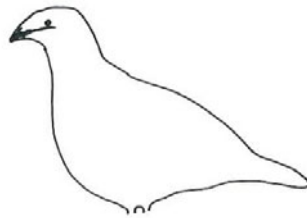
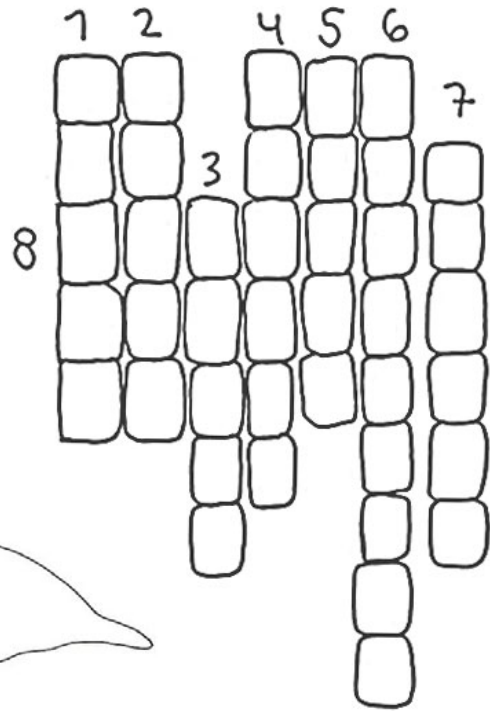
Ristikko

PURONVARRESTA PALJAKKAAN

1. RISTIKKO

1. yhteinen nimitys itikoille
2. tunturi- tai vaivais-, niin mikä puu?
3. "kissa"peto
4. viitenä kivikossa
5. saukon herkku
6. kutsutaan myös Lapin satakieleksi
7. rauhoitettu simpukka
8. kuvassa oleva kanalintu

2. Miten erotat talvipukuisen kiirunan ja riekon toisistaan?

3. Minkä eläimen jälkiä? Kirjoita eläinten nimet viivoille.

4. Ovatko seuraavat väittämät oikein vai väärin. Rastita.

	oikein	väärin
Riekon tapaa useimmiten puurajan yläpuolelta	☐	☐
Paarmoista sekä naaraat että koiraat imevät verta	☐	☐
Suomen kansalliseläin on karhu	☐	☐
Riekko yöpyy talvisin kiepissä	☐	☐
Kiiruna on kanalintu	☐	☐

5. Millä nimellä Lapin kuusia kutsutaan ja miksi?

6. Mikä on kurmupaarman toinen nimi? Minkä eläimen jalkaan se munii munansa?

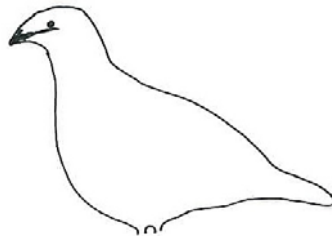

PURONVARRESTA PALJAKKAAN

vastaukset

1. RISTIKKO

1. yhteinen nimitys itikoille
2. tunturi- tai vaivais- , niin mikä puu
3. "kissa" peto
4. viitenä kivikossa
5. saukon herkku
6. kutsutaan myös lapin satakieleksi
7. rauhoitettu simpukka
8. kuvassa oleva kanalintu

2. Miten erotat talvipukuisen kiirunan ja riekon toisistaan?

Kiiruna koiraalla musta juova nokasta silmään. Kiiruna on hieman pienempi kuin riekko. Kiiruna on paljakan lintu. Riekko viihtyy yleensä puurajan alapuolella.

Muut erot: ääntely: kiiruna narisee, riekko "päkättää".

3. Minkä eläimen jälkiä? Kirjoita eläinten nimet viivoille.

orava

jänis

riekko

poro

4. Ovatko seuraavat väittämät oikein vai väärin. Rastita.

	oikein	väärin
Riekon tapaa useimmiten puurajan yläpuolelta (väärin)	☐	☐
Paarmoista sekä naaraat että koiraat imevät verta (väärin)	☐	☐
Suomen kansalliseläin on karhu (oikein)	☐	☐
Riekko yöpyy talvisin kiepissä (oikein)	☐	☐
Kiiruna on kanalintu (oikein)	☐	☐

5. Millä nimellä lapin kuusia kutsutaan ja miksi?

Kynttiläkuusiksi. Niillä on kapeat, lyhyet oksat. Sopeutuvat hyvin tykkylumen painoon. Kuusen virallinen nimi on siperiankuusi.

6. Mikä on kurmupaarman toinen nimi? Minkä eläimen jalkaan se munii munansa?

Porokiiliäisen naaras munii poron jalkoihin.

TUNTURIN KUPHESTA- tehtäviä Pallastunturin luontokeskuksen näyttelystä

1. Mitkä ovat Suomen neljä suurpetoa, joita tavataan myös Pallas-Yllästunturin kansallispuiston alueella?

2. Mikä niistä on Suomen kansalliseläin? Mitä muita nimiä tästä eläimestä olet kuullut käytettävänä?

3. Selitä seuraavat sanat.

Kuru =

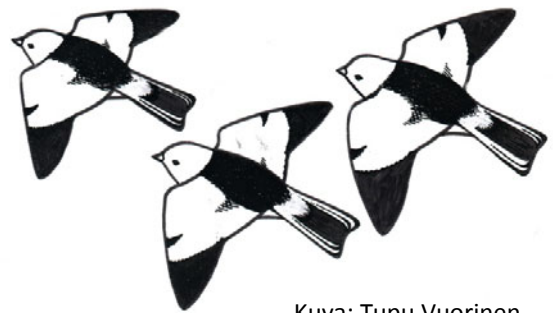
Kero =

Räkkä =

Paljakka =

Rakka =

Raakku =

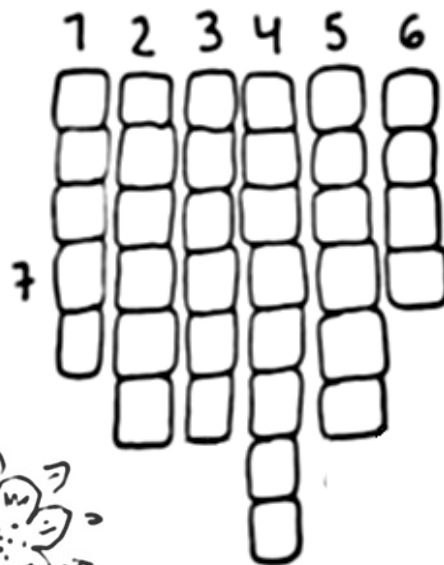

Kuva: Tupu Vuorinen

4. Millä luontokeskuksessa "asuvalla" eläimellä on valkoinen poskilaikku?

5. Ristikko

1. Lapissa "kynttilä" _____, niin mikä puu?
2. Kukkii tunturipaljakalla, valkea kukka
3. Suurvaelluksistaan tunnettu pikkujyrsijä
4. Lintu, joka voi tulla syömään jopa kädestä
5. Tunturikoivikkojen kanalintu
6. Lapin kuvatuin eläin
7. Eläin, joka tykkää laskea mäkeä

2.

4.

TUNTURIN KUPHESTA tehtäviä Pallastunturin luontokeskuksen näyttelystä

vastaukset

1. Mitkä ovat Suomen neljä suurpetoa, joita tavataan myös Pallas-Yllästunturin kansallispuiston alueella?

karhu, ilves, ahma, susi

2. Mikä niistä on Suomen kansalliseläin? Mitä muita nimiä tästä eläimestä olet kuullut käytettävän?

Karhu. Muita nimiä: mesikämmen, kontio, otso, metsän kuningas, nalle

3. Selitä seuraavat sanat.

Kuru = **Tunturien välinen, usein jyrkkäreunainen laakso.**

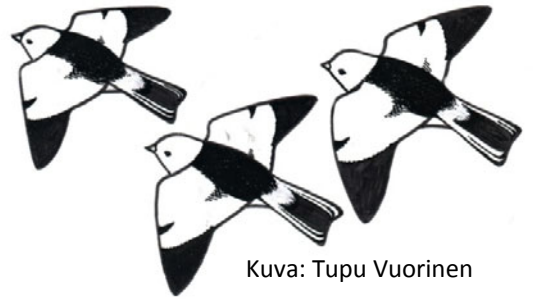
Kero = **Pyöreälakinen tunturihuippu**

Räkkä = **Yhteisnimitys itikoille**

Paljakka = **Puuton tunturinlaki**

Rakka = **Kivikko, tunturien päällä laajojakin rakka- eli kivialueita.**

Raakku = **Jokihelmisimpukka**

Kuva: Tupu Vuorinen

4. Millä luontokeskuksessa "asuvalla" eläimellä on valkoinen poskilaikku? **Telkällä**

5. Ristikko

1. Lapissa "kynttilä" _____, niin mikä puu?

2. Kukkii tunturipaljakalla, valkea kukka

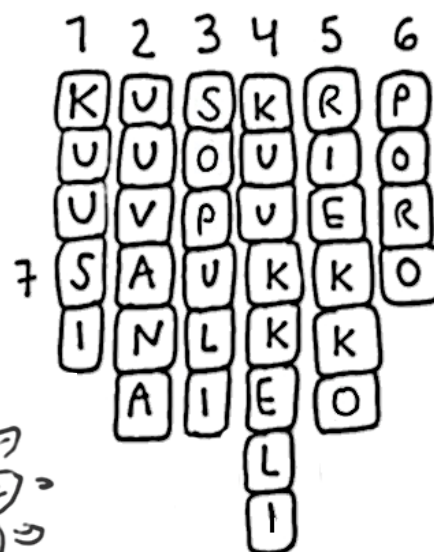
3. Toisinaan vaeltava tunturin pikkujyrsijä

4. Lintu, joka voi tulla syömään jopa kädestä

5. Tunturikoivikkojen kanalintu

6. Lapin kuvatuin eläin

7. Eläin, joka tykkää laskea mäkeä

2.

4.

ELÄMÄÄ PALLASTUNTUREILLA – testaa tietosi!

1. Pallastunturin korkein kero on 807 meren pinnan yläpuolella. Mikä on keron nimi?

- a) Laukukero b) Pallaskero c) Taivaskero

2. Vasojen korviin leikataan emänsä korvamerkki. Millä nimellä tapahtumaa kutsutaan?

- a) merkitseminen b) lukeminen c) erottaminen

3. Mitä tarkoittaa poronhoitosanastoon kuuluva sana härkä?

- a) hinnastettu poro b) kesyttämätön poro c) kuohittu poro

4. Kulttuurinsuosijakasveja on ilmestynyt tupien ja reittien läheisyyteen. Mikä näistä kolmesta ei kuulu joukkoon?

- a) siankärsämö b) sielikkö c) apila

5. Mikä petolintu on tällä alueella yleisin?

- a) maakotka b) piekana c) hiirihaukka

6. Mikä on Lapin maakuntakasvi?

- a) kullero b) hilla c) metsäkurjenpolvi

7. Millä kolmella eri nimellä Kuvan kasvia kutsutaan?

- 1) _____
2) _____
3) _____

8) Tällaisessa puistossa voit liikkua jalkaisin melko vapaasti. Sienestäminen ja marjastaminen on sallittua. Sen sijaan kasveja ja kiviä et saa kerätä. Myös eläimille tulee antaa rauha.

Kyseessä oleva puisto on:

- a) kansallispuisto b) luonnonpuisto

ELÄMÄÄ PALLASTUNTUREILLA – testaa tietosi! vastaukset

1. Pallastunturin korkein kero on 807 meren pinnan yläpuolella. Mikä on keron nimi?

- a) Laukukero b) Pallaskero c) Taivaskero

2. Vasojen korviin leikataan emänsä korvamerkki. Millä nimellä tapahtumaa kutsutaan?

- a) merkitseminen b) lukeminen c) erottaminen

3. Mitä tarkoittaa poronhoitosanastoon kuuluva sana härkä?

- a) hihnastettu poro b) kesyttämätön poro c) kuohittu poro

4. Kulttuurinsuosijakasveja on ilmestynyt tupien ja reittien läheisyyteen. Mikä näistä kolmesta ei kuulu joukkoon?

- a) siankärsämö b) sielikkö c) apila

5. Mikä petolintu on tällä alueella yleisin?

- a) maakotka b) piekana c) hiirihaukka

6. Mikä on Lapin maakuntakasvi?

- a) kullero b) hilla c) metsäkurjenpolvi

7. Millä kolmella eri nimellä Kuvan kasvia kutsutaan?

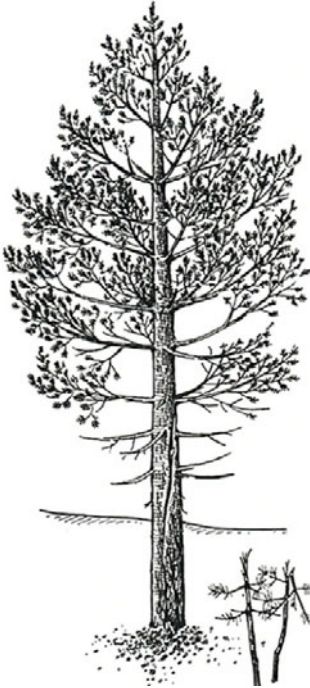
- 1) hilla
2) lakka
3) suomuurain

8) Tällaisessa puistossa voit liikkua jalkaisin melko vapaasti. Sienestäminen ja marjastaminen on sallittua. Sen sijaan kasveja et saa kerätä etkä kiviin kajota. Myös eläimille tulee antaa rauha.

Kyseessä oleva puisto on: a) kansallispuisto b) luonnonpuisto

ELÄMÄÄ PALLAS-YLLÄSTUNTUREILLA

Pallas-Yllästunturin kansallispuisto sijaitsee luonnonmaantieteellisesti katsottuna Perä-Pohjolan ja Metsä-Lapin rajamailla.

1. Osaatko sanoa, mikä on Perä-Pohjolan metsien valtapuu?
2. Entä Metsä-Lapissa?
3. Mikä voisi olla Tunturi-Lapin metsien valtapuu?

Pallas-Yllästunturit ovat osa Länsi-Lapin suurtuntureita

4. Miten nämä tunturit ovat syntyneet?
5. Mikä ne on kuluttanut?

Pahakurun tienoille sijoittuu kuusen pohjoinen metsänraja.

6. Kasvitieteellisesti tšekäläinen kuusi on nimeltään siperiankuusi.

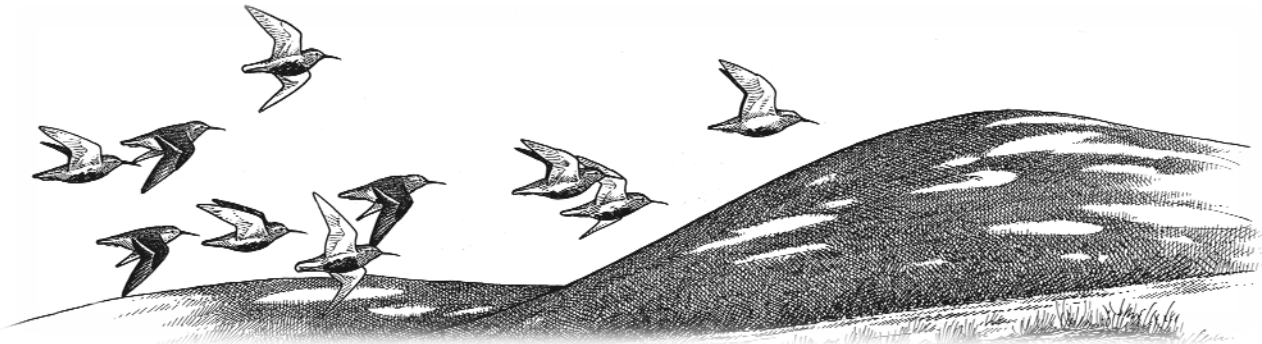
Millä nimellä sitä monesti nimitetään?

7. Minkälainen se on ulkomuodoltaan?

Kesällä aurinko ei laske Muonion korkeudella 53 vuorokauteen.

8. Miksi nimitetään sitä leveyspiiriä, jonka pohjoispuolella kesän yötön yö ja talven kaamos esiintyvät?

Pallas-Yllästuntureiden ylängöllä kohtaavat pohjoiset ja eteläiset eläin- ja kasvilajit.

9. Mitkä lajit ovat selvästi pohjoisia lajeja, joita et etelästä tapaa?

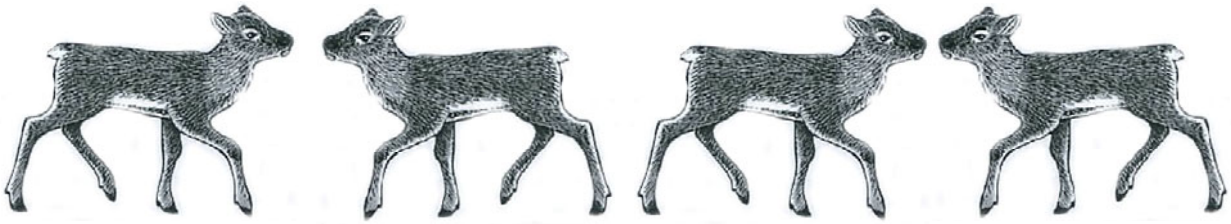
Kasvit varautuvat talveen ja niiden lehtivihreä siirtyy lehtien solukoista varteen ja juuriin. Tämä muuttaa lehtien värin vihreästä punaiseksi ja keltaiseksi.

10. Miksi nimitetään sitä aikaa, jolloin kasvit ovat värikkäimmillään?

Poro kuuluu samaan lajiin kuin villi tunturipeura sekä Kuhmossa ja Suomenselällä elävä metsäpeura. Saman lajin alalaji on myös Pohjois-Amerikan karibu.

11. Poronhoitoon kuuluu erilaisia töitä eri vuodenaikoina. Tiedätkö mitä ja mihin vuodenaikaan ne tehdään?

Talvella aurinko ei nouse Muoniossa kuukauteen.

12. Miksi tätä aikaa nimitetään?

Talveksi metsiin ja tuntureille jäävät talvehtimaan kanalinnut, tikat ja pöllöt

13. Nimeä jokin kanalintu, yksi tikkalaji ja yksi pohjoinen pöllölaji.

14. Miten linnut selviävät talvesta ja saalistajista?
Mitä keinoja niillä on?

Kuvat: Tupu Vuorinen

Nisäkkäät eivät voi paeta talvea muuttolintujen tavoin.

15. Mitä keinoja nisäkkäillä on selvitä talvesta?

Talvea valaisevat valkoiset hanget, tähdet, kuu ja revontulet.

16. Tiedätkö mistä revontulet saavat alkunsa?

ELÄMÄÄ PALLAS-YLLÄSTUNTUREILLA vastaukset

Pallas-Yllästunturin kansallispuisto sijaitsee luonnonmaantieteellisesti katsottuna Perä-Pohjolan ja Metsä-Lapin rajamailla.

1. Osaatko sanoa, mikä on Perä-Pohjolan metsien valtapuu?

Perä-Pohjolan metsien valtapuu on kuusi.

2. Entä Metsä-Lapissa?

Metsä-Lapin metsien valtapuu on mänty.

3. Mikä voisi olla Tunturi-Lapin metsien valtapuu?

Tunturi-Lapin metsien valtapuu on tunturikoivu.

Pallas-Yllästunturit ovat osa Länsi-Lapin suurtuntureita.

4. Miten nämä tunturit ovat syntyneet?

Länsi-Lapin suurtuntureiden kohdalla on ollut Svekokarelidien vuoristo noin 1,8 – 3 miljardia vuotta sitten. Tämä vuorijono ulottui Länsi-Lapista Pohjois-Karjalaan asti.

Nykyiset tunturit ovat tämän vuoriston kuluneita jäänteitä.

5. Mikä ne on kuluttanut?

Vuoret ovat rapautuneet vuosimiljardien kuluessa, ja jääkaudet ovat vielä siloittaneet jäljelle jääneet huiput ja siirrelleet irtonaisia maamassoja paikasta toiseen.

Pahakurun tienoille sijoittuu kuusen pohjoinen metsänraja.

6. Kasvitieteellisesti täkäläinen kuusi on nimeltään siperiankuusi.

Millä nimellä sitä monesti nimitetään?

Lapin kapeaoksaista kuusta kutsutaan kynttiläkuuseksi. Sen virallinen nimi on siperiankuusi.

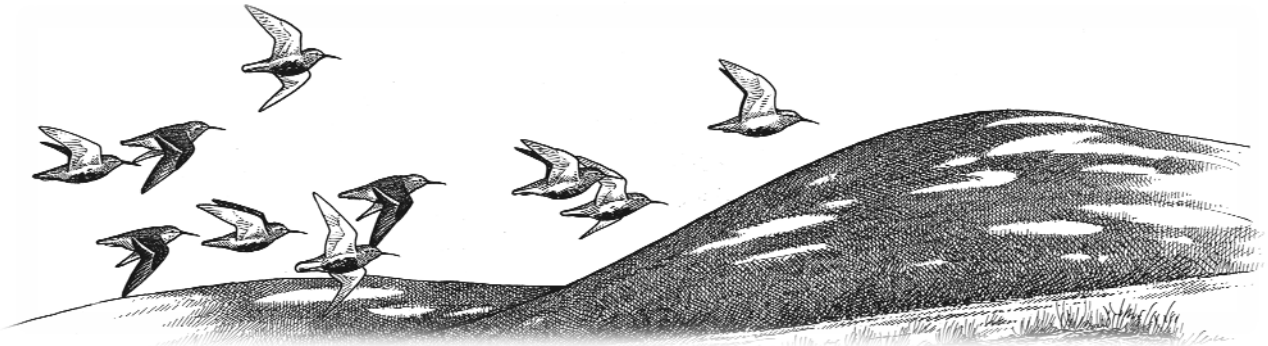
7. Minkälainen se on ulkomuodoltaan?

Siperiankuusi on kapealatvuksinen. Sen lyhyet oksat ovat sopeutuma Lapin runsaslumiseen talveen. Sen oksat eivät katkea paksunkaan tykkylumen painosta.

Kesällä aurinko ei laske Muonion korkeudella 53 vuorokauteen.

8. Miksi nimitetään sitä leveyspiiriä, jonka pohjoispuolella kesän yötön yö ja talven kaamos esiintyvät?

Kesän yötön yö ja talven kaamos esiintyvät NAPAPIIRIN pohjoispuolella.

Pallas-Yllästuntureiden ylängöllä kohtaavat pohjoiset ja eteläiset eläin- ja kasvilajit.

9. Mitkä lajit ovat selvästi pohjoisia eläinlajeja, joita et etelästä tapaa?

Pohjoisen eläinlajeja ovat linnuista mm. kiiruna, sinirinta, tunturikihu ja piekana sekä nisäkkäistä mm. poro, naali, tunturisopuli, punamyyrä ja lapinmyyrä.

Kasvit varautuvat talveen ja niiden lehtivihreä siirtyy lehtien solukoista varteen ja juuriin. Tämä muuttaa lehtien värin vihreästä punaiseksi ja keltaiseksi.

10. Miksi nimitetään sitä aikaa, jolloin kasvit ovat värikkäimmillään?

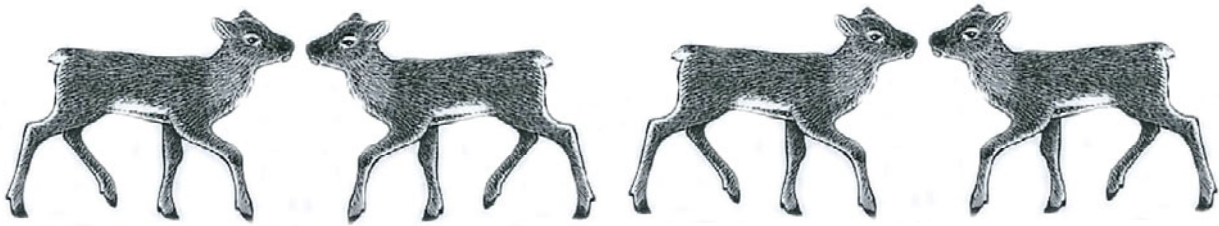
Kyse on ruskasta. Syksyn ruska-aika on pohjoisessa erityisen värikäs, koska puiden lisäksi myös kenttäkerroksen varvut saavat kauniin syysvärin ja tunturimaastossa maisema värittyy niiden ansiosta kokonaisuudessaan.

Poro kuuluu samaan lajiin kuin villi tunturipeura sekä Kuhmossa ja Suomenselällä elävä metsäpeura. Saman lajin alalaji on myös Pohjois-Amerikan karibu.

11. Poronhoitoon kuuluu erilaisia töitä eri vuodenaikoina. Tiedätkö mitä ja mihin vuodenaikaan ne tehdään?

Poronhoidon tärkeimpiä töitä ovat juhannuksen aikaan tehtävä VASANMERKITYS, jossa vasat merkitään omistajansa merkkiin, sekä syksyiset ja talviset EROTUKSET. Erotuksissa erotellaan teurasporot talven yli eloon jäävistä sekä luetaan eli lasketaan omistajien eloon jäävien porojen määrä. Nykyporonhoidossa suurin osa teurastettavista poroista on edelliskeväisiä vassoja. Eloon jää enimmäkseen vain kantavia vaatimia eli naarasporoja, jotka vasovat taas seuraavana keväänä. Suvun jatkamiseksi tokkaan jätetään myös tietty määrä hirvaita eli urosporoja.

Talvella aurinko ei nouse Muoniossa kuukauteen.

12. Miksi tätä aikaa nimitetään?

Aikaa, jolloin aurinko ei nouse horisontin yläpuolelle kutsutaan kaamokseksi.

Talveksi metsiin ja tuntureille jäävät talvehtimaan kanalinnut, tikat ja pöllöt.

13. Nimeä jokin kanalintu, yksi tikkalaji ja yksi pohjoinen pöllölaji.

Kanalintuja: teeri, metso, riekko, kiiruna

Tikka: Käpytikka

Pöllöjä: esim. helmipöllö, tunturipöllö, hiiripöllö

14. Miten linnut selviävät talvesta ja saalistajista? Mitä keinoja niillä on?

Linnut selviävät talvesta säästämällä energiaa esim. viettämällä yöt hangen alla kiepissä tai olemalla muuten hiljaa paikoillaan. Ne voivat myös varastoida ruokaa syksyllä ja hyödyntää varastoja talven mittaan. Kiiruna ja riekko vaihtavat höyhenpuvun värin valkeaksi, jotta saalistajat eivät niitä huomaisi.

Kuvat: Tupu Vuorinen

Nisäkkäät eivät voi paeta talvea muuttolintujen tavoin.

15. Mitä keinoja nisäkkäillä on selvitä talvesta?

Nisäkkäät eivät voi muuttaa lämpimille seuduille talvehtimaan kuten muuttolinnut. Niiden on selvitävä talvesta muuten. Ne voivat kasvattaa paksun talviturkin ja vaihtaa vielä sen värinkin lumenvalkoiseksi, jotta se olisi parempi suoja petoja vastaan. Näin tekevät mm. kärppä, lumikko, jänis ja naali. Ne voivat myös nukkua talviunta kuten karhu tai ne voivat rakentaa lämpimän lupoilla pehmustetun pesän kuten oravat.

Talvea valaisevat valkoiset hanget, tähdet, kuu ja revontulet.

16. Tiedätkö mistä revontulet saavat alkunsa?

Revontulet saavat alkunsa auringosta. Auringosta purkautuu jatkuvasti hiukkasia, jotka kiitävät aurinkotuulena avaruuteen. Nuo hiukkaset pääsevät maan maagneettikenttään maapallon pohjois- ja etelänapoja ympäröivien alueiden kautta. Ilmakehään syöksyessään nuo hiukkaset törmäävät ilmakehän atomeihin ja virittävät nuo atomit energiallaan. Kun tuo viritystila purkautuu, se näkyy valona eli revontulina.

KANSALLISPUISTOMME ELÄIMIÄ JA KASVEJA

Tunnistatko kuka on kukin? Kirjoita nimet oikean eläimen tai kasvin kohdalle.

1. KIIRUNA

2. RIEKKO

3. PORO

4. HILLA

5. KUUKKELI

6. SAUKKO

7. UUVANA

8. KARHU

9. SINIRINTA

10. RUOHOKANUKKA

KANSALLISPUISTOMME ELÄIMIÄ JA KASVEJA vastaukset

Tunnistatko kuka on kukin? Kirjoita nimet oikean eläimen tai kasvin kohdalle.

1. KIIRUNA

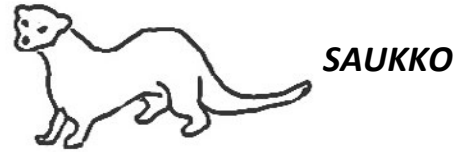
2. RIEKKO

3. PORO

4. HILLA

5. KUUKKELI

6. SAUKKO

7. UUVANA

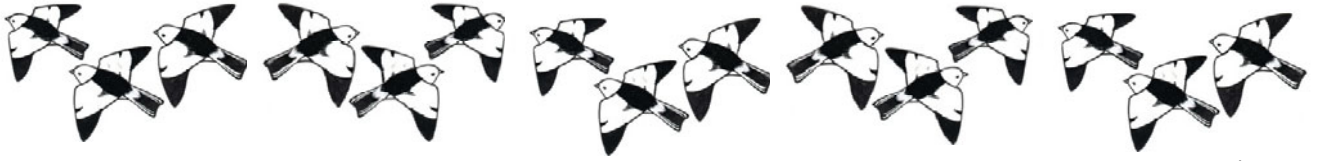
8. KARHU

9. SINIRINTA

10. RUOHOKANUKKA

Kuva:Tupu Vuorinen

PALLAKSEN PULMUSEN PULMAT

1. Mihin linturyhmään telkkä kuuluu?

- a) sorsalinnut b) kahlaajalinnut c) kanalinnut

2. Onko väittämä oikein?

Tunturisopuli luetaan myyriin.

3. Mikä kasvi esiintyy tunturin laella?

- a) niittyleinikki b) uuvana c) hilla

4. Millä petoeläimellä on runsaasti täpliä?

- a) ahma b) ilves

5. Onko orava

- a) petoeläin b) jysijä

6. Ympyröi eläimet, joilla on valkoinen talviturkki

- a) jänis b) lumikko c) näätä d) naali e) kettu f) kärppä

7. Mikä on Suomen suurin pöllö?

- a) huuhkaja b) varpuspöllö

8. Mikä on pöllöjen pääravinto?

- a) linnut b) myyrät

9. Mikä näistä on kanalintu?

- a) telkkä b) kuukkeli c) riekko

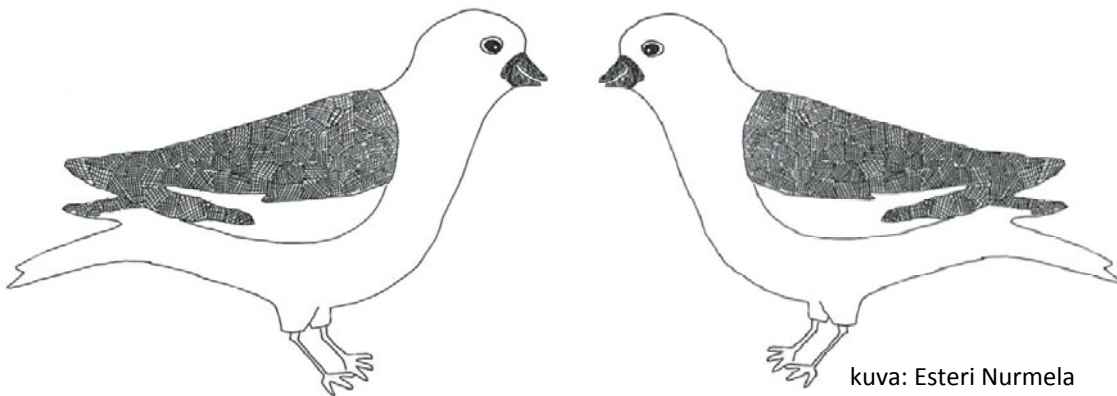
10. Oletko tällä hetkellä

- a) luonnonpuistossa b) kansallispuistossa

11. Ympyröi oikeat väittämät.

Kansallispuistossa saa:

- a) metsästää b) sienestää c) marjastaa d) liikkua jalan ja hiihtäen
e) liikkua moottorikelkalla f) kerätä kasveja

kuva: Esteri Nurmela

Jokaisesta oikeasta vastauksesta saat yhden pisteen. Montako pistettä sait?

12 - 16 pistettä

Sait Pallaksen Pulmuseen häkeltymään tiedoillasi

7 – 11 pistettä

Pallaksen Pulmunen on iloinen kiinnostuksestasi

0 – 6 pistettä

Pallaksen Pulmunen pyytää sinut mukaansa luontoretkelle

Kuva: Jupu Vuorinen

PALLAKSEN PULMUSEN PULMAT

vastaukset

1. Mihin linturyhmään telkkä kuuluu?

a) sorsalinnut

b) kahlaajalinnut

c) kanalinnut

2. Onko väittämä oikein?

Tunturisopuli luetaan myyriin. KYLLÄ

3. Mikä kasvi näistä esiintyy tunturin laella?

a) niittyleinikki

b) uuvana

c) hilla

4. Millä petoeläimellä on runsaasti täpliä?

a) ahma

b) ilves

5. Onko orava

a) petoeläin

b) lyrsijä

6. Ympyröi eläimet, joilla on valkoinen talviturkki

a) jänis

b) lumikko

c) näätä

d) naali

e) kettu

f) kärppä

7. Mikä on Suomen suurin pöllö?

a) huuhkaja

b) varpuspöllö

8. Mikä on pöllöjen pääravinto?

- a) linnut b) myyrät

9. Mikä näistä on kanalintu?

- a) telkkä b) kuukkeli c) riekko

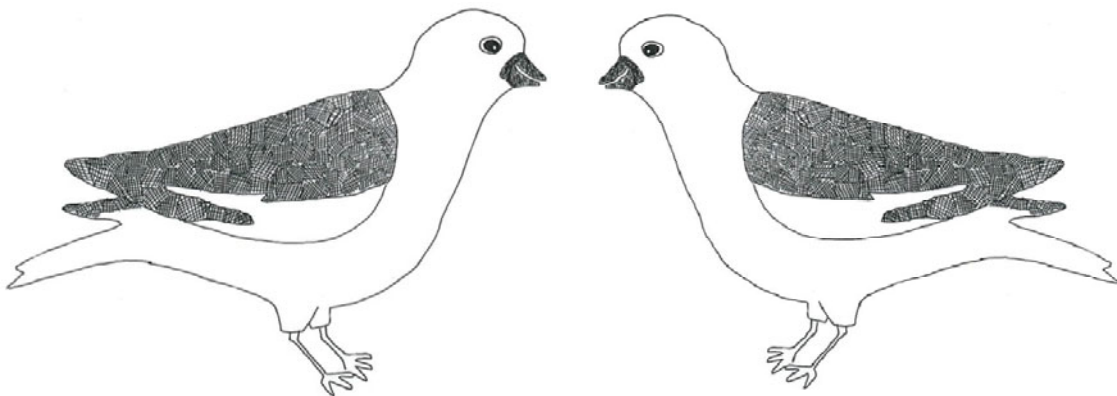
10. Oletko tällä hetkellä

- a) luonnonpuistossa b) kansallispuistossa

11. Ympyröi oikeat väittämät.

Kansallispuistossa saa:

- a) metsästää b) sienestää c) marjastaa d) liikkua jalan ja hiihtäen
c) liikkua moottorikelkalla f) kerätä kasveja

kuva: Esteri Nurmela

Jokaisesta oikeasta vastauksesta saat yhden pisteen. Montako pistettä sait?

- 12 - 16 pistettä Sait Pallaksen Pulmuseen häkeltymään tiedoillasi
7 – 11 pistettä Pallaksen Pulmunen on iloinen kiinnostuksestasi
0 – 6 pistettä Pallaksen Pulmunen pyytää sinut mukaansa luontoretelle

RISTIKKO PALLAS-YLLÄSTUNTURIEN LUONNOSTA

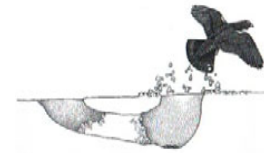
kysymykset

1. Lapissa pesivä peippo
2. Kansallispuistossa pesivä uhanalainen suuri petolintu
3. Lapissa pesivä tiainen
4. Tunturin laen puuton alue
5. Suomen kansalliseläin, joka nukkuu talviunta
6. Avoin ja vetinen pohjoinen suotyyppi
7. Matelija, jonka pohjoisin esiintymisraja on Pallas- ja Ounastuntureiden välissä Pahakurulla
8. Suuri harvalukuinen petoeläin, joka viihtyy metsämailla
9. Luontokeskuksen takana kohoava tunturilaki
10. Kesän kukkuja, joka munii mm. leppälinnun pesään
11. Kainuun ja Suomenselän metsissä elävä poron sukulaispeura
12. Lähde paikallisella murteella
13. Pieni Lapissa elävä ruskeansävvyinen ja kesy varislintu
14. Saamenmaan kansallislintu, satakielen sukulainen
15. Metsä-Lapin ja kuivien kankaiden valtapuu
16. Mikä ilmiö on muokannut maisemaa ja siirrellyt maakerroksia 9000 vuotta sitten?
17. Talvella valkoinen näätäeläin, jolla on musta hännänpää
18. Paikka, jossa riekko viettää yönsä talvella lumen alla
19. Tunturipaljakalla patjamaisesti kasvava kasvi, jolla on valkoiset kukat
20. Tunturin pyöreä laki
21. Tunturijärvien lohikala
22. Lapissa elävä punaturkkinen myyrä
23. Nokkahiireksikin kutsuttu, hyönteisiä syövä pikkunisäkäs.
24. Uhanalaisen jokihelmisimpukan toinen nimi
25. Pallas-Ounastuntureiden kohdalla on miljardeja vuosia sitten ollut vuoristo, jossa oli myös laavaa maapallon sisuksista työntäviä vuoria
26. Pieni näätäeläin, jonka talviturkki on täysin valkoinen ja joka talvella pyytää myyriä niiden käytävissä
27. Tunturihuippujen kanalintu, joka on talvella valkoinen
28. Aika, jolloin kasvit valmistautuvat talveen varastoimalla lehtivihreän varteensa ja juuriinsa. Kasvien väriloistoa kutsutaan tällä nimellä.
29. Pallas-Yllästunturin kansallispuiston mustavalkoinen tunnuslintu, joka pesii tunturien huipuilla
30. Ajoittaisista massavaelluksistaan kuuluisa tunturien pikkunisäkäs
31. Leveyspiiri, jonka pohjoispuolella kesän yötön yö ja talven kaamos esiintyvät?
32. Etelän ja pohjoisen joissa ja järvissä elävä kaloja ja sammakoita syövä näätäeläin
33. Tuntureiden monirunkoinen koivulaji
34. Pohjoisen tärkein hyötyeläin

Ristikko

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34

SELITYKSIÄ RISTIKKON PALLAS-YLLÄSTUNTURIEN LUONNOSTA

1. Lapissa pesivä peippo on järripeippo. Järripeippo muuttaa talveksi Keski-Eurooppaan mieluiten pyökkimetsiin. Eniten suomalaisia talvehtivia järripeippoja on tavattu Italiasta, Ranskasta ja Belgiasta.
2. Kansallispuistossa pesivä uhanalainen suuri petolintu on maakotka. Kotka on ollut monille maailman muinaisille kansoille voiman ja rohkeuden vertauskuva. Tarut menettivät merkitystään keskiajan päätyttyä, ja suhtautuminen kotkaan muuttui. Lainsuojaton se oli aina 1960 – luvun lopulle asti. Alimmillaan Suomessa pesi alle 200 kotkaparia. Kotkanpesä painaa keväisine lumikuormineen jopa tuhat kiloa, ja talousmetsistä löytyy harvoin riittävän vahvaoksaisia puita. Pesäpuun tulee myös sijaita paikalla, joka on rauhallinen ja josta on hyvä näkyväisyys ympäristöön. Maakotka on siis nykyisinkin selvästi Lapin lintu. Suurena lintuna, jonka siipienväli on parisen metriä, se ei voi saalistaa puustoisilla alueilla, vaan vaatii avoimet metsästyksmaat.
3. Lapissa pesivä tiainen on lapintiaainen. Lapintiaainen varastoi kesän aikana siemeniä ja hyönteisiä kaarnanrakosiin ja talvella nämä kätköt ovat pääasiallinen ravinnonlähde.
4. Tunturin laen puuton alue on paljakka. Paljakaksi sanotaan metsänrajan yläpuolella olevaa puutonta aluetta.
5. Suomen kansalliseläin, joka nukkuu talviunta, on karhu. Karhulle talviuni on kätevä tapa selvitä talven ankaruudesta ja huonoista metsästysoloista. Uneen vaipuvan karhun elintoiminnot hidastuvat ja energiaa säästyy. Karhu myös synnyttää pentunsa talvipesään kevättalvella.
6. Avoin vetinen pohjoinen suotyyppi on aapasuo. Aapasuo on elintärkeä pesimisympäristö monille Lapin linnuille hanhista ja joutsenista erilaisiin kahlaajiin ja petolintuihin.
7. Kyyn esiintyy pohjoisimmillaan Pallas-Ounastuntureiden välimailla, Pahakurun tienoilla. Myös kuusen pohjoisraja kulkee samoilla tienoilla.
8. Suuri harvalukuinen petoeläin on ilves. Ilves viihtyy metsämailla, eikä hakeudu tuntureille. Ilves tarvitsee ateriakseen aina lämmintä lihaa, koska sen hampaisto ei sovellu jäätyneen lihan jyrsimiseen. Ilveksen ruokalistalla on usein riekkoa ja jänistä.

9. Palkaskero
10. Käki. Suomen käenpoikasista lähes joka toinen varttuu leppälinnun hoivissa. Pohjoisessa myös järripeippo saa osansa käkikannan kasvatusvastuusta.
11. Kainuun ja Suomenselän metsissä elävä poron sukulaispeura on metsäpeura, tieteelliseltä nimeltään *Rangifer tarandus fennicus*. Poro on alkujaan tunturipeuran jälkeläinen. Vilejä tunturipeuroja elää vielä joillain Norjan tuntureilla esim. Jotunheimin kansallispuistossa. Huippuvuorilla on oma alalajinsa, huippuvuortenpeura. Sen jalat ovat erityisen lyhyet, jotta se hukkaisi mahdollisimman vähän energiaa pitkän talven aikana. Myös Pohjois-Amerikan karibu on yksi poron suvun alalajeista.
12. Lähde on paikallisella murteella kaltio. Sana tulee saamenkielen sanasta gáldu. Suurin osa Lapin läänin alueella puhuttavista suomalaismurteista kuuluu peräpohjalaismurteiden laajaan ja melko yhtenäiseen ryhmään. Samojen murteiden alue ulottuu myös valtakunnan rajojen ulkopuolelle Ruotsiin sekä Pohjois-Norjaan Ruijan rannikon vanhoille suomalaisalueille. Peräpohjalaismurteiden tyypillinen piirre on h-kirjaimen säilyminen monissa sellaisissa muodoissa, joista se useimmissa muissa murteissa ja kirjakielessä on kadonnut. Nämä murteet edustavat siis suomenkielen alkuperäistä kantaa. Saamenkielellä on ollut erityisen suuri vaikutus peräpohjalaismurteiden sanastoon. Erityisen runsaasti saamenkielestä on lainattu luontoon, poronhoitoon ja pohjoisen elinoloihin liittyvää sanastoa.
13. Pieni Lapissa elävä ruskeansävynen ja kesy varislintu on kuukkeli. Kuukkelikaan ei jätä pohjoista kotiseutuaan talvella. Se on peloton ihmistä kohtaan ja oppii nopeasti hankkimaan ruokansa retkeilijöiden eväistä. Kuukkelia pidettiin ennen eränkävijöiden onnenlintuna.
14. Saamenmaan kansallislintu, satakielen sukulainen on sinirinta. Sinirinta on Lapin tunturikoivikoiden kesäasukas. Laulajana ja matkijana sinirinta päihittää satakielen. Sen kaunis laulu kuuluu miltei vuorokauden ympäri. Sinirinta lienee meikäläisistä lintulajeista ainoa, joka käyttää sekä laulaessaan että varoittaessaan muiden siivekkäiden ääniä. Pesänsä luona

sen on todettu varoittavan mm. kivitaskun, järripeipon, urpiaisen, niittykirvisen ja leppälinnun varoituksilla. Sinirinnan laulusta on laskettu otteita 43:n eri lintulajin laulusta.

15. Metsä-Lapin ja kuivien kankaiden valtapuu on mänty. Mäntymetsien alue alkaa kuusen pohjoiselta metsänrajalta Pahakurun tienoilta.

Mäntykään ei kuitenkaan pärjää juuri Karesuvantoa pohjoisempaan. Siitä alkaa Tunturi-Lappi, joka on tunturikoivikoiden ja paljakoiden valtakuntaa.

16. Jääkausi on muokannut maisemaa ja siirrellyt maakerroksia koko Suomen alueella. Jääkaudesta viimeisin on loppunut 10 000 – 9000 vuotta sitten. Jääkausia ja niiden välisiä lämpökausia on ollut maapallon historiassa useita. Viimeisin jääkausi painoi maankuorta niin paljon, että maanpinnan kohoaminen ennalleen jatkuu edelleen. Selvimmin maankohoamisen huomaa esim. Perämeren rannikolla, jossa uusia kareja ja saaria nousee merestä lähes joka vuosi.

17. Talvella valkoinen näätäeläin, jolla on musta hännänpää, on kärppä. Kärpällä on viivästynyt sikiönkehitys: vaikka kiima-aika on jo kesällä, munasolu ei kehity ennen kuin alkukeväällä. Poikaset syntyvät toukokuussa, kun ravinnonsaanti pesueelle on talviaikaa turvatumpaa.

18. Paikka, jossa riekko viettää yönsä talvella lumen alla on kieppi. Lumi on hyvä eriste; 30 asteen pakkasella hangen alla on vain pari kolme pakkasastetta. Kiepissä riekko säästää kallisarvoista energiaa, sulattelee jäistä ruokaansa ja on näkymättömissä saalistajilta.

19. Tunturipaljakalla patjamaisesti kasvava kasvi, jolla on valkoiset kukat on uuvana.

20. Tunturin pyöreä laki on kero. Sana tulee saamenkielen sanasta čearru, joka alkuperäkielellään tarkoittaa laajaa tasaista karua tunturialuetta.

21. Tunturijärvien lohikala on nierä eli rautu. Nierä elää Suomessa etupäässä Ylä-Lapin tunturijärvissä ja –puroissa. Kutuasussaan syksyllä se on erityisen komea punaisine vatsoineen.

22. Lapissa elävä punaturkkinen myyrä on punamyyrä. Punamyyrä on hyvä kiipeilijä ja etsii puista ravinnokseen siemeniä ja jäkäliä. Punamyyrän voi tavata talvella myös ihmisasumuksista.

23. Nokkahiireksikin kutsuttu hyönteisiä syövä pikkunisäkäs on päästäinen.

24. Uhanalaisen jokihelmisimpukan toinen nimi on raakku. Raakku on uhanalainen koko Euroopassa. Uhanalaiseksi sen on tehnyt jo viime vuosisadalla helmenpyynti. Nykyisin jokien vesien pilaantuminen on tärkein raakku uhkaava tekijä. Raakku saattaa elää 100-vuotiaaksi ja sukukypsäkin se on vasta 10-15 vuoden iässä.

25. Pallas-Ounastuntureiden kohdalla on miljardeja vuosia sitten ollut vuoristo, jossa oli myös laavaa maapallon sisuksista työntäviä vuoria eli tulivuoria.

26. Pieni näätäeläin, jonka talviturkki on täysin valkoinen ja joka pyytää myyriä niiden käytävissä on lumikko. Lumikolla ei ole kärpän mustaa hännänpäätä.

27. Tunturihuippujen kanalintu, joka on talvella valkoinen on kiiruna. Kesällä kiirunan ja riekon erottaa elinympäristön perusteella: riekko ei juuri liiku metsänrajan yläpuolella eikä kiiruna sen alapuolella.

Kiirunakoiraalla on talvipuvuissaan musta ohjasjuova, jota riekolla ei ole.

28. Aika, jolloin kasvit valmistautuvat talveen on ruska. Kun kasvu loppukesällä lakkaa, alkavat kasvit varastoida lehtiensä elintärkeitä yhdisteitä juuriin. Lehtivihreä hajoaa ja sen ainesosat siirtyvät solukoista varteen ja juureen. Tuolloin paljastuvat lehtivihreän aiemmin peittämät muut väriaineet. Lehtien solujen sisältämistä väriaineista ksantofyllit aiheuttavat lehtiin kirkkaankeltaisen ja karoteenit oranssinpunaisen värin. Solunesteen vesiliukoiset antosyaanit värjäävät juolukan ja riekonmarjan lehdet violeteiksi ja punaisiksi.

29. Pallas-Ounastunturin kansallispuiston mustavalkoinen tunnuslintu, joka pesii tunturien huipuilla, on pulmunen. Pulmunen on Lapissa kevään muuttolinuista ensimmäinen.

30. Ajoittaisista massavaelluksistaan kuuluisa tunturien pikkunisäkäs on tunturisopuli. Tunturisopulin vuotta leimaa kaksi vaellusjaksoa, jotka liittyvät ravinnon saatavuuteen. Talvella sopulit syövät pääosin kynsi- ja karhunsammalia, joita ne löytävät ylätunturin kosteilta lumenviipymäpaikoilta. Kesällä nämä seudut kuivuvat asuinkelvottomiksi, ja sopulit siirtyvät kosteisiin painanteisiin sara- ja heinäravinnolle. Keväällä siirtyminen tapahtuu nopeasti, muutamassa viikossa. Loppukesän vaellus takaisin talvehtimispaikoille on hitaampi. Hyviä talvehtimispaikkoja on vähän. Jos sopuleita on paljon ja eikä vapaita paikkoja löydy, toisiinsa

törmäilevät eläimet hermostuvat, aggressiivisuus kasvaa ja tuloksena voi olla suurvaellus.

31. Napapiiri on se leveyspiiri, jonka pohjoispuolella kesän yötön yö ja talven kaamos esiintyvät. Ajanjaksoa, jolloin aurinko ei nouse Lapissa kutsutaan kaamokseksi. Kaamos ja kesän yöaurinko johtuvat maapallon akselin kallistuneesta asennosta suhteessa aurinkoon. Kesällä pohjoinen pallonpuolisko on kallellaan aurinkoa kohti, ja se saa aurinkoa ympäri vuorokauden. Talvella taas pohjoinen pallonpuolisko on kallellaan auringosta pois päin, eivätkä auringon säteet yletä Pohjolaan laisinkaan. Aurinko paistaa kuitenkin ilmakehään, joka valaisee kajolla talvipäivää. Aurinko painuu taivaanrannan taakse Utsjoen korkeudella marraskuun loppupäivinä, Muoniossa noin 9.12. ja Sodankylässä joulukuun loppupuolella. Muonion korkeudella kaamosta kestää vajaa kuukausi, Utsjoella noin 50 vuorokautta. Aurinko nousee taas taivaanrannan yläpuolelle tammikuun lopulla. Kesäpäivänseisauksen aikaan 20.6. on maan akseli ja pohjoisnapa kallistuneena aurinkoa kohti. Silloin on keskiyöauringon ja yöttömän yön keskikohta. Yötöntä yötä kestää Muoniossa 53 vuorokautta ja Utsjoella 73 vuorokautta.

32. Etelän ja pohjoisen joissa ja järvissä elävä kaloja ja sammakoita syövä näätäeläin on saukko.

33. Tuntureiden monirunkoinen koivulaji on tunturikoivu. Tunturikoivu on kehittynyt alunperin hieskoivun ja vaivaiskoivun risteymästä. Nykyisin sitä pidetään jo omana lajinaan. Ulkoasultaan se on kuitenkin muunteleva. Kauniin ruskaväriyksensä se on saanut toiselta esivanhemmaltaan vaivaiskoivulta.

34. Pohjoisen tärkein hyötyeläin on poro. Poro on hirvieläin ja märehtijä, joka on sopeutunut erinomaisesti pohjoisen ankariin ja runsaslumisiin oloihin.

Poro on hirvieläimistä sosiaalisimpia. Molemmilla sukupuolilla on vuosittain vaihtuvat täyteissarvet. Urosporot eli hirvaat pudottavat sarvensa jo syksyllä rykimäajan jälkeen, mutta naarasporoilla eli vaatimilla ne säilyvät talven yli vasomiseen asti. Näin ne pystyvät puolustamaan jäkäläkaivoksiaan muilta poroilta ja takaamaan näin ravinnon itselleen, tulevalle vasalleen ja edellisvuoden vasalle, jonka se sallii ruokailla samalla kaivoksella.

Poron talvikarvassa on tiheä pohjavilla ja ilmalokeroita sisältävät peitinkarvat. Kylmyys ei ole porolle ongelma. Poro selviää – 50 asteen pakkasesta ilman, että se lisää lämmöntuottoaan. Myös sen jalkojen verenkierto on erikoistunut ja luuytimet sisältävät öljyhappoa, joka pitää koparat sulina kovillakin pakkasilla. Hangelle syntyvä poronvasakin pärjää, koska sillä on elimistönsä varastossa ruskeaa rasvaa, joka tuottaa tehokkaasti lämpöä sen ensimmäisinä elinviikkoina.

VATIKURUN LUONTOPOLKU

Tehtävät:

Ihmisen jälkiä Pallaksella

Luontopolku kertoo ja opastaa

Lintuja

Poroja

Porojen nimiä

VATIKURUN LUONTOPOLKU KERTOO – IHMISEN JÄLKIÄ PALLAKSELLA vastaukset

1. Pallaksella on ollut kaksi hotellia. Vuonna 1938 rakennettu ensimmäinen hotelli tuhoutui. Luontopolun varrella näet hotellin rauniot.

Tiedätkö mikä oli syytä hotellin tuhoutumiselle?

Lapin sodan aikana saksalaiset sotilaat räjäyttivät hotellin.

2. Tuhoutuneen hotellin tilalle rakennettiin uusi hotelli vuonna 1948. Mistä materiaalista hotelli rakennettiin, entä minkä värinen oli vanha hotelli?

Hotelli rakennettiin hirsistä, vanha hotelli oli valkoinen.

3. Vanhan hotellin aikana matkailijat kuljetettiin talvisin suivakalla. Mitä se tarkoittaa?

Porokyytiä

kuvat: Tupu Vuorinen

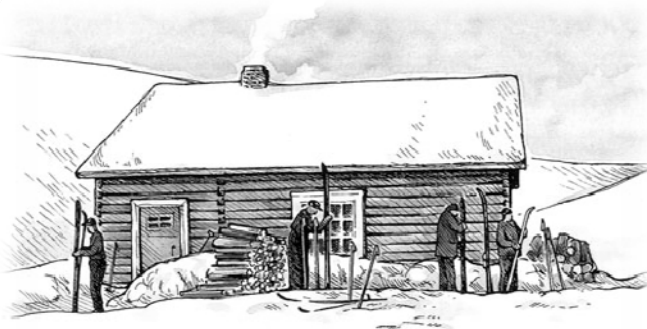
Pallastunturilla sijaitsi ennen sotia naistenmaja. Oliko tämä rakennus

a) wc

b) majatalo

c) hiihtäjien tukikohta

c) hiihtäjien tukikohta

VATIKURUN LUONTOPOLKU KERTOO JA OPASTAA

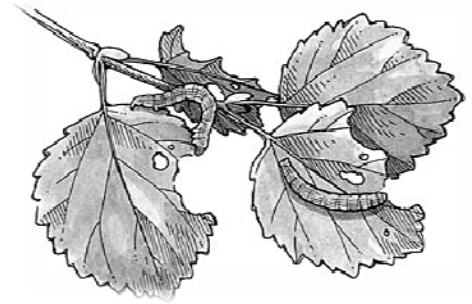
1. Mikä muuttolintu asuu ”hotellissa”? Ympyröi oikea vaihtoehto

sinirinta

räystäspääsky

niittykirvinen

2. Mikä laji voi syödä tunturikoivujen oksat joskus jopa aivan kaljuiksi/paljajiksi?

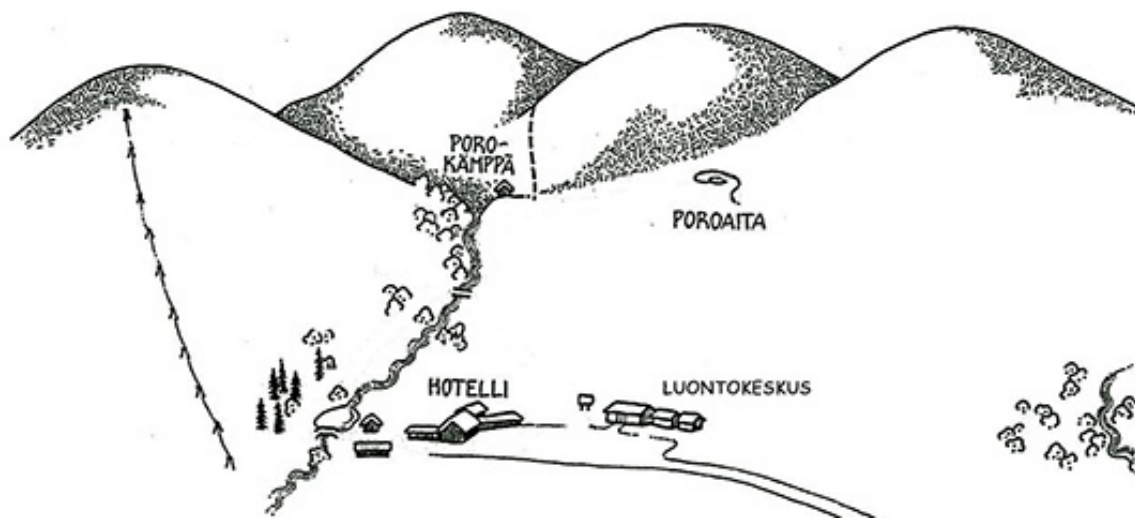
3. Mikä on se ”porojen ruoka”, jota löytyy metsästä loppukesällä ja syksyllä? Ihmisetkin syövät niitä.

4. Tunturikoivuissa on ruskokarvetta, mutta miksi puun alaosassa ei sitä ole? Ympyröi oikea vaihtoehto.

- a) Jänis tai muut jyrsijät ovat jysineet puuta
- b) hangen alla ruskokarve ei kerkeä kasvaa, kuten hangen yläpuolella
- c) hangen alla on liian kylmä

5. Minkä niminen on saniainen, jonka on kuviteltu olevan erään pikku jyrsijän portaat?

6. Nimeä kuvaan lähitunturit. Tiedätkö mikä niistä on kansallispuiston korkein (807 m)? Laukukeron ja Taivaskeron välissä on satulakuru? Miten tämä kuru on syntynyt?

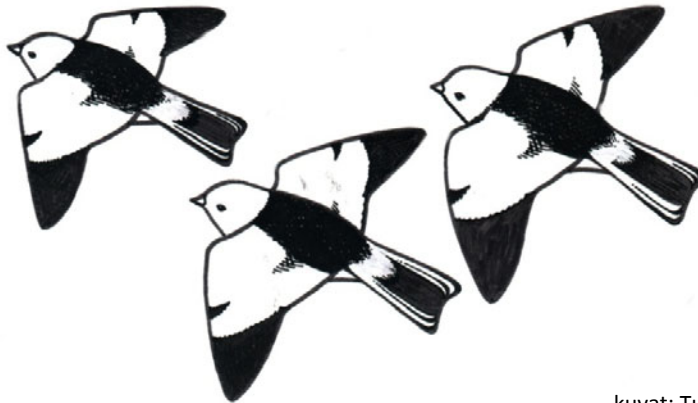
7. Kiiruna ja riekko elävät molemmat tunturissa läpi talven. Kiiruna vai riekko? Rastita.

	KIIRUNA	RIEKKO
elää paljakalla		
ääntelyä sanotaan nauruksi		
tunturikoivikkojen asukas		
ääntely ”narinaa”		

8. Mikä on se tunturissakin pesivä laji, joka kuuluu lokkilintuihin?

9. Nutukkaat ovat lämpimät poron koipinahasta tehdyt kengät. Mitä käytettiin ennen kengissä sukkiensa sijasta?

10. Minkä linnun uskotaan omaavan taikavoimia?

kuvat: Tupu Vuorinen

11. Yllä lentävät kansallispuistomme tunnuslinnut. Mitä ne ovat?

VATIKURUN LUONTOPOLKU KERTOO JA OPASTAA

vastaukset

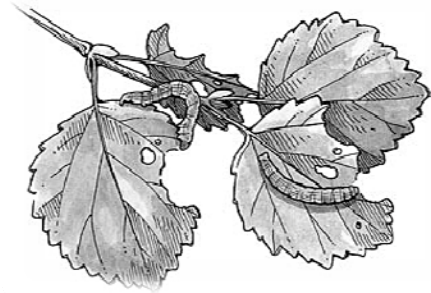
1. Mikä muuttolintu asuu ”hotellissa”? Ruksi oikea vaihtoehto

sinirinta räystäspääsky **(oikein)** niittykirvinen

2. Mikä laji voi syödä tunturikoivujen oksat joskus jopa aivan kaljuiksi/paljaiksi?

tunturimittareiden (perhoslaji) toukat

3. Mikä on se ”porojen ruoka”, jota löytyy metsästä loppukesällä ja syksyllä? Ihmisetkin syövät niitä.

sienet

4. Tunturikoivuissa on ruskokarvetta, mutta miksi puun alaosassa ei sitä ole? Ympyröi oikea vaihtoehto.

- a) Jänis tai muut jyrsijät ovat jysineet puuta
- b) hangen alla ruskokarve ei kerkeä kasvaa, kuten hangen yläpuolella
- c) hangen alla on liian kylmä

C on oikein. Ruskokarve vaatii pitkän ja valoisan kasvukauden eikä kestä pimeää talvea lumipeitteen alla. Tästä voi kesällä nähdä edellisen talven lumimäärän.

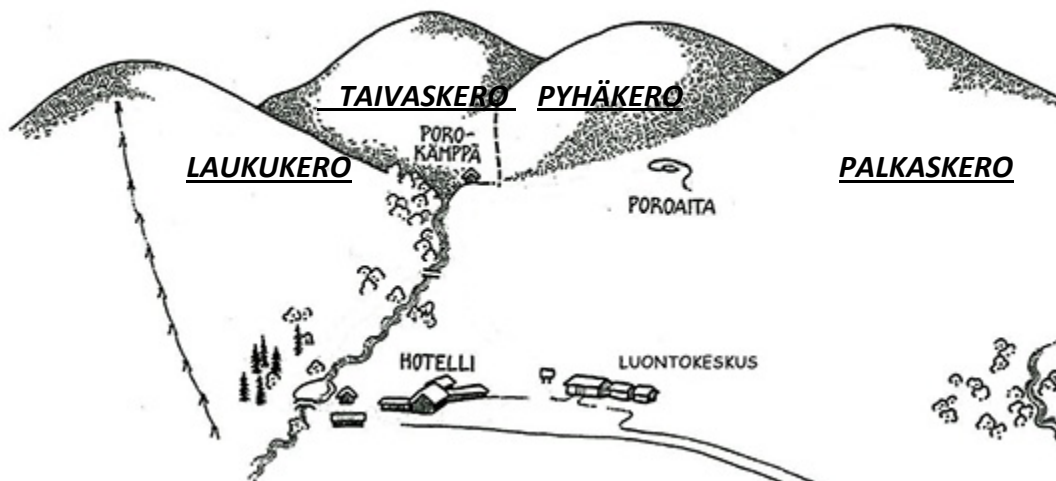
5. Minkä niminen on saniainen, jonka on kuviteltu olevan erään pikku jyrsijän portaat?

hiirenporras

6. Nimeä kuvaan lähitunturit. Tiedätkö mikä niistä on kansallispuiston korkein (807 m)? Laukukeron ja Taivaskeron välissä on satulakuru? Miten tämä kuru on syntynyt?

Taivaskero on korkein. Kuru on syntynyt viimeisen mannerjäätikön sulamisvaiheessa. Jäänreunan ja tunturin väliin kertyneet sulamisvedet purkautuivat huippujen välistä ja syvensivät kuru.

7. Kiiruna ja riekko elävät molemmat tunturissa läpi talven. Kiiruna vai riekko? Rastita.

	KIIRUNA	RIEKKO
elää paljakalla	×	
ääntelyä sanotaan nauruksi		×
tunturikoivikkojen asukas		×
ääntely "narinaa"	×	

8. Mikä on se tunturissakin pesivä laji, joka kuuluu loppilintuihin?

Kihu

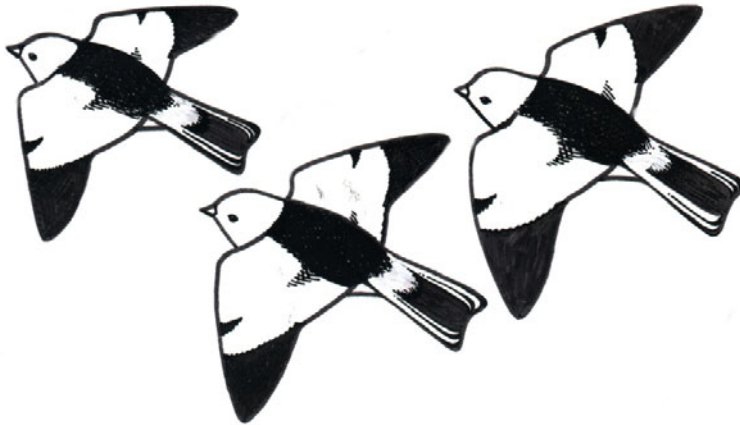
9. Nutukkaat ovat lämpimät poron koipinahasta tehdyt kengät. Mitä käytettiin ennen kengissä sukien sijasta?

Kenkäheiniä, (jotka olivat pehmitettyjä ja kuivattuja jouhi-, luhta- tai pullosaroja, jotka kierrettiin säilytystä varten tiukaksi keräksi.)

10. Minkä linnun uskotaan omaavan taikavoimia?

Korpin

kuvat: Tupu Vuorinen

11. Yllä lentävät kansallispuistomme tunnuslinnut. Mitä ne ovat?

Pulmusia

LINTUJA VATIKURUN LUONTOPOLULLA

Luontopolulla kohtaat lintuja.

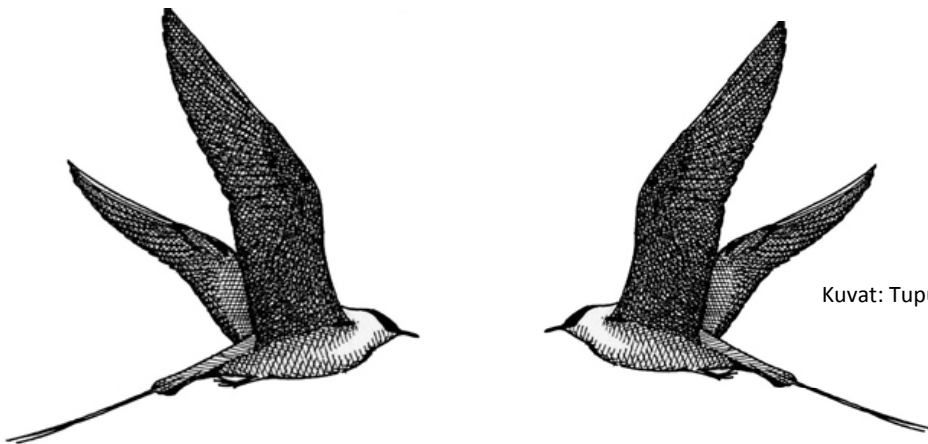
Mistä kapustarinta tunnetaan, entäpä riekko?

Tunnistatko kuvissa olevat linnut?

Etsi linnuille oikeat kuvaukset ja yhdistä viivalla.

sinirinta	kuuluu lokkilintuihin
kihu	kansallispuiston tunnuslintu
kapustarinta	”ko-pek, ko-pek, ko-pek, ko-pek, ko-pek”
korppi	tunturin ”haikea” viheltäjä
pulmunen	musta lintu, jolla on uskottu olevan maagisia kykyjä
riekko	asuu ”hotellissa”
kiiruna	puuttomien tunturilakien asukas
niittykirvinen	lentää muuttomatalla jopa 30 000 km
keräkurmitsa	ääntelee ”ist, ist”, vaatimattoman näköinen
räystäspääskynen	koiras huolehtii tämän lintulajin poikasista
lapintiira	lapin maakuntalintu

Kuvat: Tupu Vuorinen

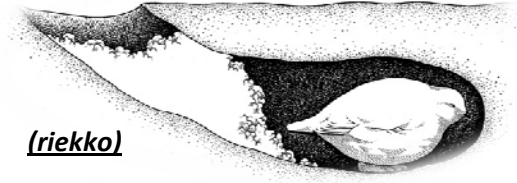
LINTUJA VATIKURUN LUONTOPOLULLA

Mistä kapustarinta tunnetaan, entäpä riekko? Luontopolulla kohtaat lintuja.

Tunnistatko kuvissa esiintyvät linnut?

Yhdistä.

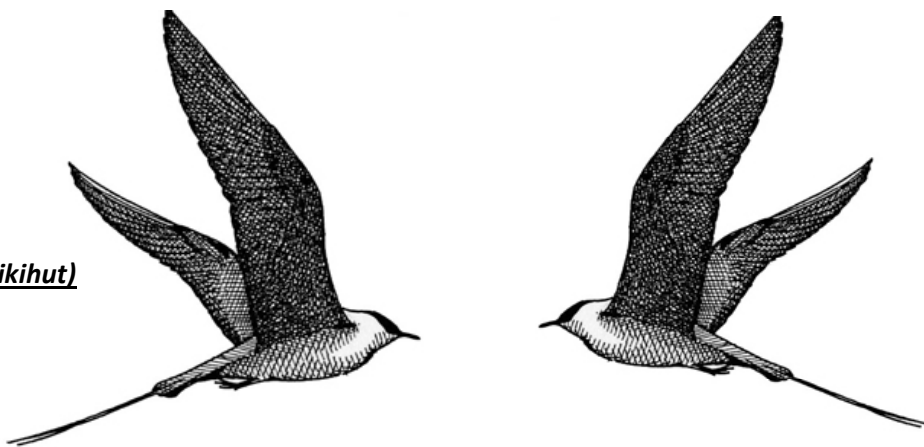
(niittykirvinen)

(riekko)

sinirinta	kuuluu lokkilintuihin
kihu	kansallispuiston tunnuslintu
kapustarinta	"ko-pek, ko-pek, ko-pek, ko-pek, ko-pek"
korppi	tunturin "haikea" viheltäjä
pulmunen	musta lintu, jolla on uskottu olevan maagisia kykyjä
riekko	asuu "hotellissa"
kiiruna	puuttomien tunturilakien asukas
niittykirvinen	lentää muuttomatalla jopa 30 000 km
keräkurmitsa	äänteleä "ist, ist", vaatimattoman näköinen
räystäspääskynen	koiras huolehtii tämän lintulajin poikasista
lapintiira	lapin maakuntalintu

(tunturikihut)

Kuvat: Tupu Vuorinen

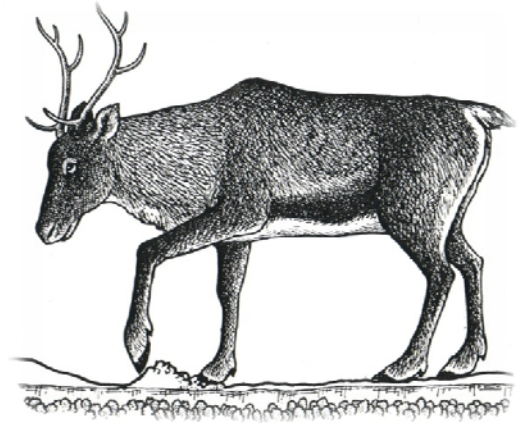
POROJA VATIKURUN LUONTOPOLULLA

1. Olemme Kyrön paliskunnan alueella, mitä tarkoittaa paliskunta?

2. Palkaskurussa näet poroaidan, mihin tarkoitukseen poromiehet käyttävät sitä?

3. Poron ääntely voi kuulua kauaskin, miksi tätä ääntelyä kutsutaan?

Kuvat: Tupu Vuorinen

4. Saamenkielessä erään kuukauden nimi on miessemánnu (suom. vasakuu), silloin syntyvät porojen vasat. Mikä tämä kuukausi on?

5. Porot korvamerkittään juhannuksen aikaan. Mitä nimeä/nimitystä käytetään Lapissa sääskien ja mäkäröiden laumasta, joka saa porot kerääntymään tokkiin? (tokka = iso porolauma)

POROJA VATIKURUN LUONTOPOLULLA

vastaukset

1. Olemme Kyrön paliskunnan alueella, mitä tarkoittaa paliskunta?

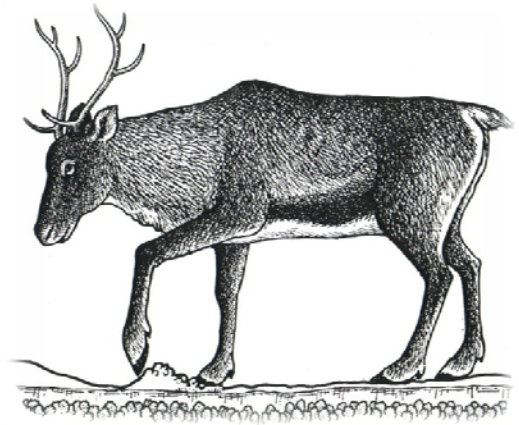
Poronhoitoalue on jaettu paliskuntiin. Paliskunnan osakkaita ovat poronmistajat. Se on rajoiltaan määrätty alue. Suomessa on 56 paliskuntaa.

2. Palkaskurussa näet poroaidan, mihin tarkoitukseen poromiehet käyttävät sitä?

Aitaa käytetään vasojen kesämerkityksessä.

3. Poron ääntely voi kuulua kauaskin, miksi tätä ääntelyä kutsutaan?

Poron ääntelyä kutsutaan roukumiseksi.

4. Saamenkielessä erään kuukauden nimi on miessemánnu (suom. vasakuu), silloin syntyvät porojen vasat. Mikä tämä kuukausi on?

Toukokuu

5. Porot korvamerkitään juhannuksen aikaan. Mitä nimeä/nimitystä käytetään Lapissa sääskien ja mäkäröiden laumasta, joka saa porot kerääntymään tokkiin? (tokka = iso porolauma)

Räkkä

Kuvat: Tupu Vuorinen

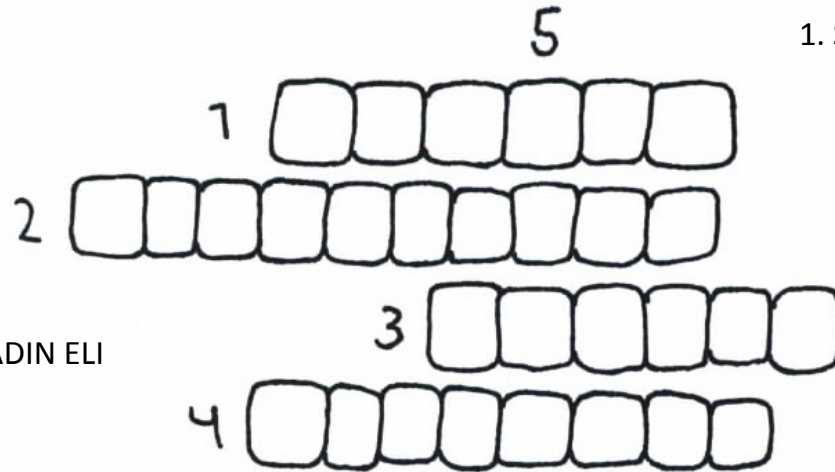

POROLLA ON MONTA NIMEÄ

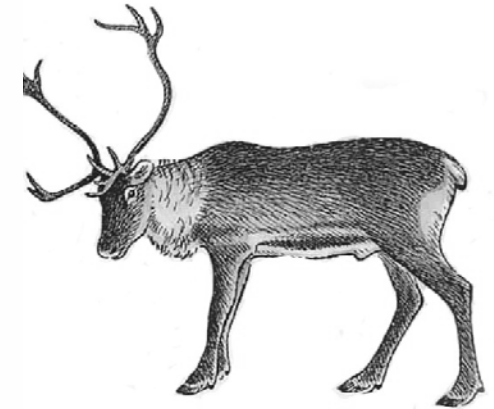
RISTIKKO

2. VAADIN ELI

1. SARVENSA PUDOTTANUT HIRVAS

3. KAKSI TALVEA VANHA UROSPORO

4. PORO, JOLLA ON KELLO KAULASSA

5. TUNTURIN "KARJAEÄIN"

Kuvat: Tupu Vuorinen

POROLLA ON MONTA NIMEÄ

RISTIKKO vastaukset

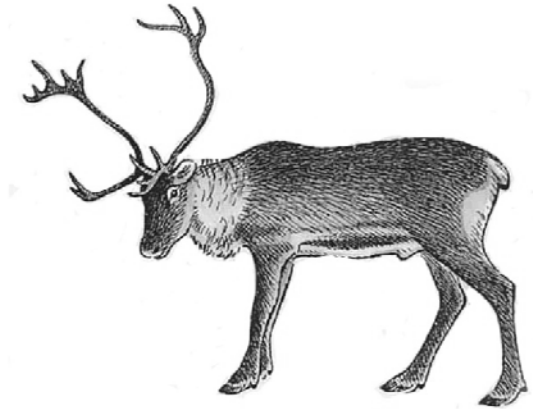
2. VAADIN ELI

5
1 N U L P P O
2 N A A R A S P O R O
3 U R A K K A
4 K E L L O K A S

3. KAKSI TALVEA VANHA UROSPORO

4. PORO, JOLLA ON KELLO KAULASSA

1. SARVENSA PUDOTTANUT HIRVAS

5. TUNTURIN "KARJAEELÄIN"

Kuvat :Tupu Vuorinen

PORONHOITOKULTTUURI

Alueella on ohjelmapalveluyrityksiä, joissa voi tutustua poronhoitokulttuuriin.

Tutustu Paliskuntain yhdistyksen kotisivuihin.

Luontokeskukselta voi tiedustella esitystä poronhoitotöistä.

NULKATEN PALLAS-YLLÄSTUNTUREILLA

PORONHOITOKULTTUURI

Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa toimivat Kyrön, Muonion, Näkkälän ja Alakylän paliskunnat.

1. Osaatko sanoa, mitä paliskunnalla tarkoitetaan?

Poromiehen vuoteen mahtuu paljon töitä ympäri vuoden, mutta vuodessa on kuitenkin kaksi päätapahtumaa, joista toinen ajoittuu keskikesälle ja toinen syksyille ja alkutalvelle.

2. Nimeä tapahtumat ja kerro mitä niissä tapahtuu?

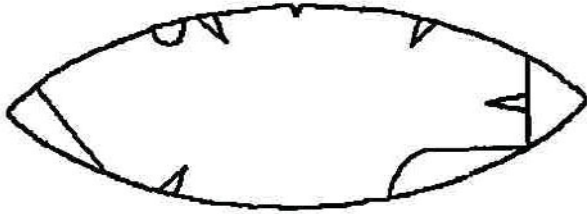

3. Poroja kootessaan poromies käyttää hyväkseen räkkä- ja rykimäaikaa. Mitä sanoilla tarkoitetaan?

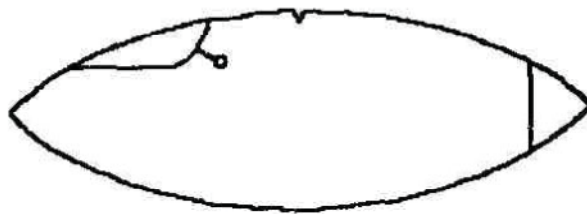
4. Porot ovat märehtijöitä. Poron käyttämän ravinnon laatu ja määrä vaihtelee vuodenaikojen mukaan. Nimeä vähintään neljä poron ravintokasvia.

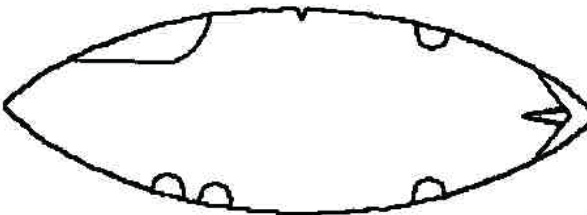
Jokaisella poronomistajalla on oma korvamerkki. Erilaisia tekoja ovat mm. pistel, pykälä, hanka, poikki, haara, halki, päältä tai alta vita, terävä, reiästä halki ja linnunvarvas. Poromerkin lukeminen aloitetaan takaapäin katsottuna oikealta. Ensin valtatoot ja sitten pienemmät teot.

Oikean alla hanka, nokka poikki ja halki, pistel päällä. Vaseman alta vita, pistel alla ja pistel ja pykälä päällä .

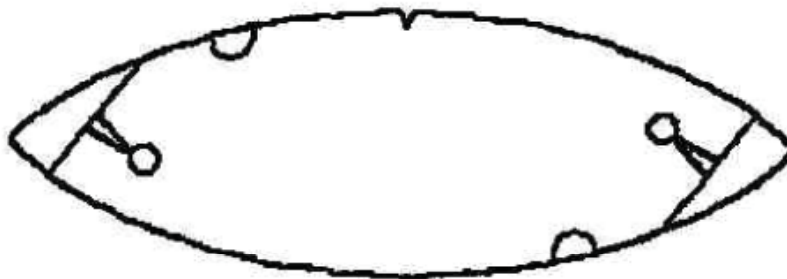

Oikea nokka poikki, vaseman päällä hanka, hangan pohjasta reikä ja halki (hangasta sisään ja reikä)

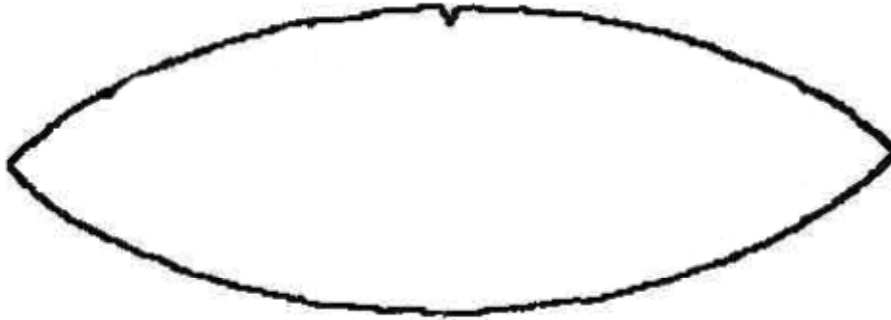

Oikea terävä ja halki, alla päällä pykälä, vaseman päällä hanka alla kaksi pykälää

5. Osaatko lukea tämän?

6. Suunnittele ja piirrä oma poromerkkisi. Miten luet sen?

7. Ovatko väittämät oikein vai väärin?

Suomen poronhoitoalueeseen kuuluu koko Lapin ja Oulun lääni. _____

Poroja voi omistaa vain poronhoitoalueella asuva. _____

Vain koirilla on sarvet. _____

Sarvet uusiutuvat vuosittain. _____

Poro vaihtaa talveksi turkkinsa värin valkoiseksi. _____

Poro ei selviä yli 30 asteen pakkasessa. _____

Vasat syntyvät heinäkuussa. _____

Vastasyntyneet vasat painavat n. 5 kg. _____

Poromiehen ammatti perustuu perinnetietoon ja -taitoon. _____

Poronhoitoon liittyvä sanasto on rikas ja monipuolinen. Myös saamenkielellä on ollut erityisen suuri vaikutus. Poromiehillä on tarkat nimitykset elonsa yksilöille mm. poron iän, värityksen ja sukupuolen mukaan.

6. Tiedätkö sanojen merkityksen?

Parttio =

Tokka =

Raito =

Roukua =

Taamo =

Palkia =

Kirnu =

Konttori =

Vimpa =

Suopunki =

Vuongeli =

Urakka =

Vaami =

Hirvas =

Runo =

Pailakka =

Nulppo =

Suivakka =

Rusakka =

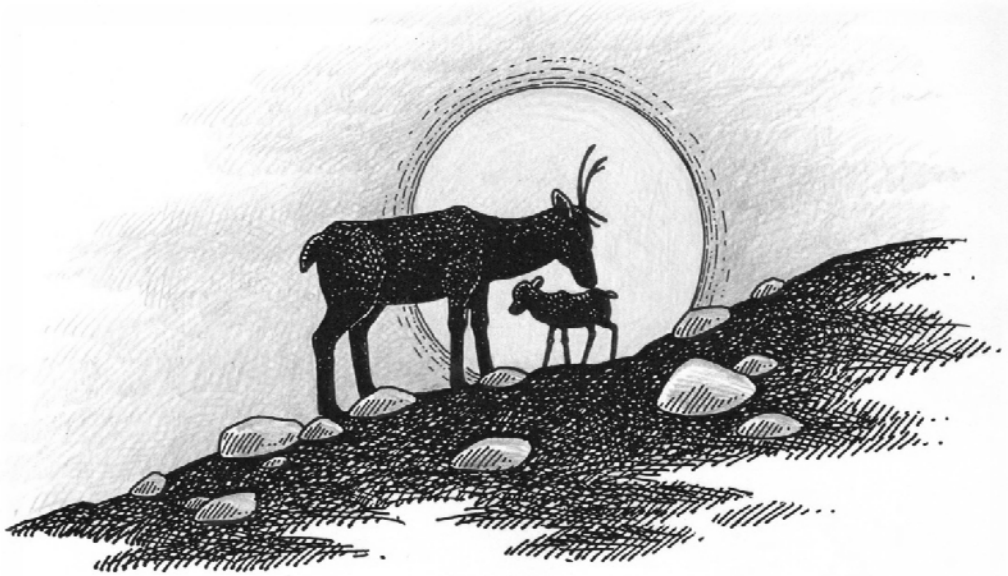
Valkko =

8. Muuta yleiskielelle: Valkkovaami peuroineen nulkkaa räkkää pakoon paljakalle.

“Lapin vanhoissa saduissa sitä kutsutaan myös auringon karjaksi, jonka aurinkojumala on lahjoittanut ihmisille, jotta heidän ei tarvitse tuhoutua tunturien hedelmättömään tyhjyyteen. Ja lappalaisten Jubmel loi kerran maan poronvasasta; luista tuli kallioperä, lihasta maa ja multa, mutta maan sisuksiin luoja piilotti poronvasan sydämen. Tuulessa yksinäinen vaeltaja voi joskus kuulla pienen poronsydämen lyönnit.”

(Therman, E. 1990. Noitien ja paimentolaisten parissa. WSOY)

Kuvat: Tupu Vuorine

NULKATEN PALLAS-YLLÄSTUNTUREILLA

PORONHOITOKULTTUURI vastaukset

Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa toimivat Kyrön, Muonion, Näkkälän ja Alakylän paliskunnat.

1. Osaatko sanoa, mitä paliskunnalla tarkoitetaan?

Paliskunta on rajoiltaan määrätty laidunalue sekä hallinnollinen yksikkö, jonka johdossa on poroisäntä.

Poromiehen vuoteen mahtuu paljon töitä ympäri vuoden, mutta vuodessa on kuitenkin kaksi päätapahtumaa, joista toinen ajoittuu keskikesälle ja toinen syksylle ja alkutalvelle.

2. Nimeä tapahtumat ja kerro mitä niissä tapahtuu?

Keskikesällä on merkitys. Merkityksissä merkitään vasat omistajansa korvamerkillä.

Erotus (syksyllä ja alkutalvella). Erotuksissa erotellaan elo- ja teurasporot toisistaan, eloporot luetaan eli lasketaan ja merkitään kesällä merkitsemättä jääneet vasat.

3. Poroja kootessaan poromies käyttää hyväkseen räkkä- ja rykimäaikaa. Mitä sanoilla tarkoitetaan?

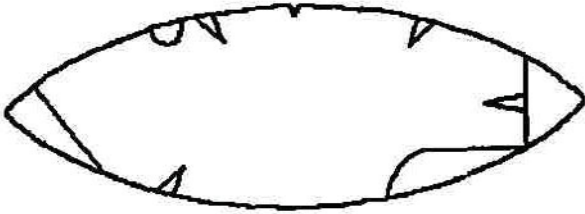
Räkkä on yhteisnimitys verta imeville hyönteisille. Rykimä on poron kiima-aikaa.

4. Porot ovat märehitjöitä. Poron käyttämän ravinnon laatu ja määrä vaihtelee vuodenaikojen mukaan. Nimeä vähintään neljä poron ravintokasvia.

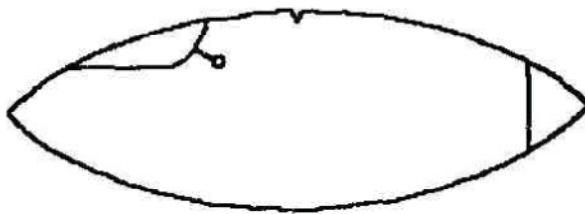
Koivunlehdet, maitohorsma, raate, erilaiset heinäkasvit, jäkälät, luppo
Syksyisin poro käyttää ravinnokseen paljon sieniä.

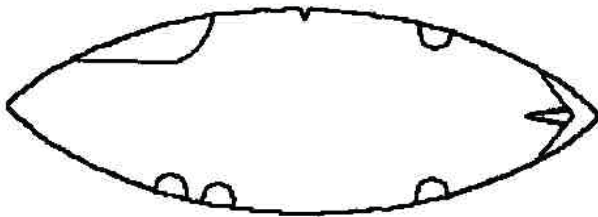
Jokaisella poronomistajalla on oma korvamerkki. Erilaisia tekoja ovat mm. pistel, pykälä, hanka, poikki, haara, halki, päältä tai alta vita, terävä, reiästä halki ja linnunvarvas. Poromerkin lukeminen aloitetaan takaapäin katsottuna oikealta. Ensin valtateot ja sitten pienemmät teot.

Oikean alla hanka, nokka poikki ja halki, pistel päällä. Vaseman alta vita, pistel alla ja pistel ja pykälä päällä .

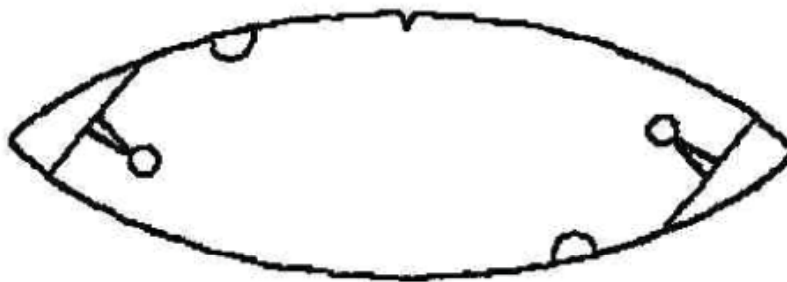

Oikea nokka poikki, vaseman päällä hanka, hangan pohjasta reikä ja halki (hangasta sisään ja reikä)

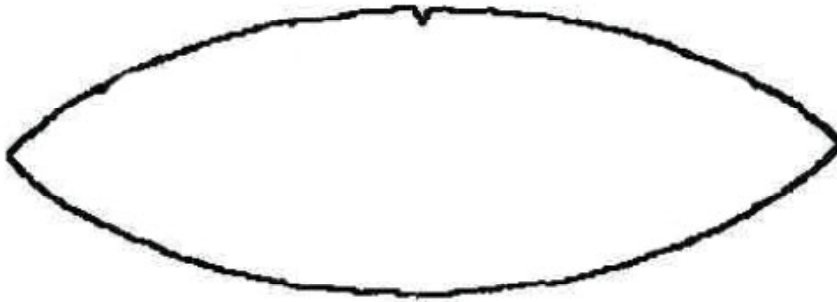
Oikea terävä ja halki, alla päällä pykälä, vaseman päällä hanka alla kaksi pykälää

5. Osaatko lukea tämän?

Oikean alta vita, reiästä halki, alla pykälä. Vasemman päältä vita, reiästä halki, päällä pykälä.

6. Suunnittele ja piirrä oma poromerkkisi. Miten luet sen?

7. Ovatko väittämät oikein vai väärin?

Suomen poronhoitoalueeseen kuuluu koko Lapin ja Oulun lääni. V

Poronhoitoalueeseen kuuluu Lapin lääni lukuunottamatta Kemini, Tornion ja Keminimaan alueita sekä suuri osa Oulun läänistä.

Vain koirilla on sarvet. V

Molemmilla on sarvet

Sarvet uusiutuvat vuosittain. O

Poro vaihtaa talveksi turkkinsa värin valkoiseksi. V

Porolla on kesä- ja talvikarva, mutta väri ei vaihdu.

Poro ei selviä yli 30 asteen pakkasessa. V

Porolla on tiheä aluskarva ja peitinkarvoissa ilmalokeroita, jotka toimivat lämmöneristeinä.

Vasat syntyvät heinäkuussa. V

Vasat syntyvät toukokuussa

Vastasyntyneet vasat painavat n. 5 kg. O

Poromiehen ammatti perustuu perinnetietoon ja -taitoon. O

Poronhoitoon liittyvä sanasto on rikas ja monipuolinen. Myös saamenkielellä on ollut erityisen suuri vaikutus. Poromiehillä on tarkat nimitykset elonsa yksilöille mm. poron iän, värityksen ja sukupuolen mukaan.

6. Tiedätkö sanojen merkityksen?

Parttio = **pieni porolauma**

Tokka = **suuri porolauma**

Raito = **hihnastettu porojono**

Roukua = **poron ääntely**

Taamo = **kesyttää**

Palkia = **laiduntaa**

Kirnu = **erotusaidan osa, jossa eloporot erotetaan teurasporoista**

Konttori = **erotusaidan osa, johon mm. teurasporot laitetaan**

Vimpa = **poron kiinnittöväline (pitkä keppi, jonka päässä silmukka)**

Suopunki = **poron kiinnittöväline (lasson tapainen)**

Vuongeli = **naarasporo toisella ikävuodellaan**

Urakka = **urosporo toisella ikävuodellaan**

Vaami = **yli 3-vuotias naarasporo**

Hirvas = **yli 3-vuotias urosporo**

Runo = **vasaton naarasporo**

Pailakka = **kesyttämätön poro**

Nulppo = **sarveton poro**

Suivakka = **väritykseltään vaaleansävyinen poro**

Rusakka = **väritykseltään ruskeansävyinen poro**

Valkko = **väritykseltään valkoinen poro**

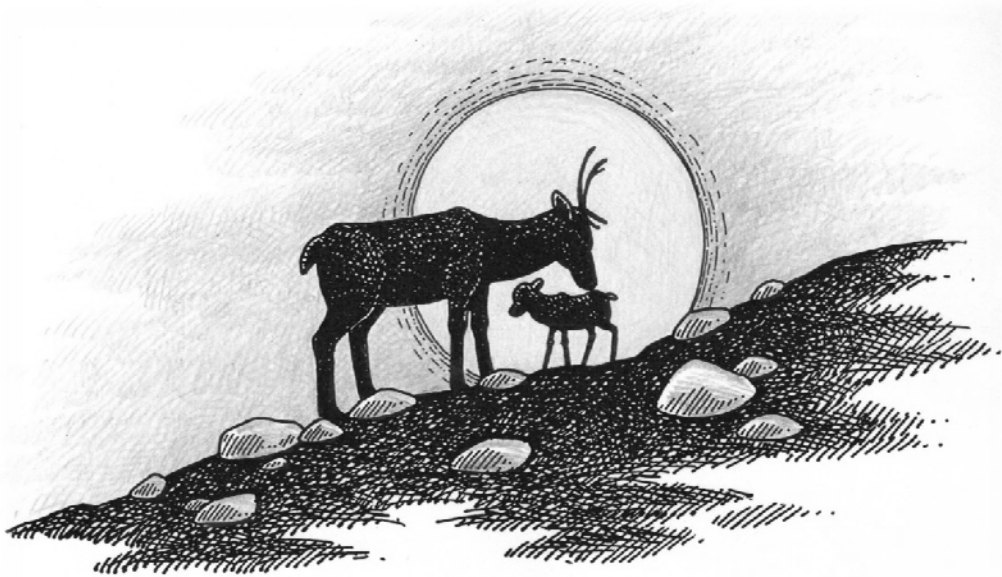

8. Muuta yleiskielelle: Valkkovaami peuroineen nulkkaa räkkää pakoon paljakalle.

Valkoinen naarasporo juoksee merkitsemättömän vasansa kanssa hyönteisiä pakoon ylös tunturiin.

“Lapin vanhoissa saduissa sitä kutsutaan myös auringon karjaksi, jonka aurinkojumala on lahjoittanut ihmisille, jotta heidän ei tarvitse tuhoutua tunturien hedelmättömään tyhjyyteen. Ja lappalaisten Jubmel loi kerran maan poronvasasta; luista tuli kallioperä, lihasta maa ja multa, mutta maan sisuksiin luoja piilotti poronvasan sydämen. Tuulessa yksinäinen vaeltaja voi joskus kuulla pienen poronsydämen lyönnit.”

(Therman, E. 1990. Noitien ja paimentolaisten parissa. WSOY)

Kuvat: Tupu Vuorinen

